

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2013

MEMORANTAMO

MEPUTSO: 70

Palomoka ya matlakala a memorantamo ke 8.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1****Go swaya tekatlhaloganyo**

Ka ge tekatlhaloganyo e nepiša kwešišo, molekwa ga se a swanela go otlwa ge a ngwadile mopeleto wa go fošagala le diphošo tše dingwe tša polelo.

Go potšišo tša go bulega, molekwa ga se a swanela go fiwa moputso wa EE/AOWA goba KE A DUMELA/GA KE DUMELE. O swanetše go fiwa moputso ge a fahletše ka lebaka.

Ga go moputso wo o swanetšego go abja ge molekwa a ngwadile Nnete/Maaka goba NTLHA/KAKANYO. O tla fiwa moputso ge a fahletše ka lebaka.

Ge molekwa a ngwadile lefoko ka moka go karabo ya go nyaka lentšu le tee, mo fe moputso ge a thaletše goba a laeditše karabo yeo mo lefokong.

Ge molekwa a ka ngwala dikarabo tša go feta tšeo di nyakegao, swaya tše pedi goba tše tharo gomme o hlokomele tša go latela.

Ge molekwa a ka šomiša mantšu a polelo e šele go araba potšišo, hlokomela mantšu ao, eupša ge karabo e le ya maleba, gona se mo otle. Ge e le gore mantšu ao a gona mo temaneng ebile a nyalelana le karabo, gona a amogelwe.

Semmotwana se a amogelega.

Go potšišo tša go kgetha karabo, ge molekwa a ngwadile tlhaka yeo e lebanego le karabo goba karabo ka botlalo, bobedi di a amogelwa.

1.1	1.1.1	D/Bašomi ba lle dijo.	(1)
	1.1.2	Megolo ya fase yeo bašomi ba e fiwago/Kgethollo le kgatelelo ya bašomi/Go se hwetše tlhatlošo mošomong.	(1)
	1.1.3	Koša e rutlolla tlhaka.	(1)
	1.1.4	Kgethologanyo go ya ka morafe/mmala/bathobaso/makgowa	(1)
	1.1.5	Balekwa ba tla tšweletša dikakanyo tša go fapana. Bašomedi ba be ba sa kgotsofatšwe ke tše dingwe tša ditiragalo tša mošomong. Mohlala: Ditlhatlošo tšeo di bego di sa kgotsofatše bašomedi./Kgethologanyo go ya ka morafe, bj.bj.	(2)
	1.1.6	Balekwa ba tla tšweletša melaetša ya go fapana go ya ka kwešišo ya bona. Mohlala: Tau tša hloka seboka di šitwa ke nare e hlotša./Mphiri o tee ga o lle/Ntlolerole ga e tswale kgoši, bj.bj.	(2)

- 1.1.7 Go tsoga mpilobilo/Go tsoga tlhakahlakano/Go tsoga mpherefere/
Go tsoga dikgakgano/Go tsoga go se kwešišane gare ga beng
mešomo le bašomedi, bj.bj. (1)
- 1.1.8 Moepong wa Marikana bašomi ba go feta ba masome a mane ba
ile ba hlokofala mola moepong wa Reboile go sa ba le dipolayano.
Ditšhupetšo tša moepong wa Marikana di tšere nako ye telele mola
tša moepong wa Reboile di fedile ka pela. (2)
- 1.1.9 Sekapolelo sa mothofatšo > Se gatelela ka moo ditiragalo tša
ditšhupetšo tšeo di bego di dirwa meepong di bego di befile ka
gona. (2)
- 1.1.10 Di fedišitšwe ka šebešebe/khutšo. (Karabo ye nngwe le ye nngwe
e a amogelwa) (1)
- 1.1.11 Di phuhlamiša maemo a ekonomi ya naga. (2)
- 1.1.12 Balekwa ba tla hlatholla maikutlo a go fapana.
Mohlala: Maikutlo a go makala. Bangwe ba tla re: Maafrika-Borwa
a ile a makala ka lebaka la ditšhupetšo tša go tšea nako ye telele
go sa fihlelelwe tharollo.
Maikutlo a manyami: Maafrika-Borwa a nyamišitšwe ke ditšhupetšo
tša go tšea maphelo a batho ba bangwe.
Go tla tšweletšwa le maikutlo a pefelo, poifo, kwelobohloko bj.bj. (2)

- 1.1.13 Balekwa ba tla tšweletša dikarabo tša go fapana.
Mohlala: Go dira dinyakišišo go sekaseka tabataba yeo e hlotšego ditšhupetšo tša bašomi go netefatša le go kgonthišiša gore ditherišano tšeo di tšewago ka moka e ba tša maleba. (2)
- 1.2 1.2.1 Bafsa/Banna/Bašomi ba moepong/Badiraditšhupetšo (1)
- 1.2.2 Go lota khutšo gore go se be le tshenyo le dintwa/Go swara basenyi (1)
- 1.2.3 Setšweletšweng sa tekatlhaologanyo le seswantšhong badiraditšhupetšo ba lle bogale bja tau ba swere diemadirile. (2)
- 1.2.4 Di direga ge badiraditšhupetšo ba laetša dingongorego mabapi le go se kgotsofatšwe ke se sengwe. (2)
- 1.2.5 Tokologo e file motho yo mongwe le yo mongwe tokelo ya go bonšha boipelaetšo mabapi le go se kgotsofale ka mo nageng/Molaotheo o a ba dumelela. (2)
- 1.2.6 Balekwa ba tla tšweletša maikutlo a go fapana.
Mohlala: Maikutlo a pefelo yeo e aparetšwego ke ntwā, ba swere diemadirile tša ntwā gomme ba laetša bogale. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Mohlala wa karabo.

Dintlha ka mokgwa wa go ngwalolla		Dintlha ka mantšu a molekwa:
1. Baeti ba bona bothakga bja diatla tša Mmopi bjo bo gogago kgahlego ya mmogedi.	a.	Baeti ba bona bothakga bja tšeo di bopilwego ke Modimo.
2. Baeti go tšwa dinageng tša ka ntle ga ba pšhe ka Afrika-Borwa.	b.	Baeti ba etela Afrika-Borwa kgafetšakgafetša.
3. Taba ye e tiiša segwera sa Afrika-Borwa le dinaga tša ka ntle	c.	Boeti bo godiša segwera sa Afrika-Borwa le dinaga tše dingwe.
4. Boeti bo godiša ekonomi ya naga ka ge baeti ba etla ba swere tšhelete yeo ba e tšhollelago ka dišegong tša naga ye	d.	Boeti bo maatlafatša ekonomi ya naga.
5. Baeti ba ithuta dilo tše ntši ka setšo le ditlwaelo tša merafe ya go fapana yeo e lego ka mo Afrika-Borwa.	e.	Baeti ba kgona go ba le tsebo ka boati mabapi le setšo le ditlwaelo tša MaAfrika-Borwa.
6. Maafrika-Borwa ka bo bona ba na le go etela mafelo ao e le ge ba eya go ithabiša.	f.	MaAfrika-Borwa ba ipshina ka go etela mafelo a boithabišo.
7. Baithuti ba etela e le go ya go anya tsebo.	g.	Baithuti ba hwetša tshedimošo ye e tseneletšego ka mafelo a.
8. Borakgwebopotlana ba ikgaša mafelong ao go bapatša ditšweletšwa tša bona e le go raka tlala ka malapeng.	h.	Borakgwebopotlana le bona ba hwetša ditseno go baeti.
9. Mo mafelong a baeti ba bogela diphoofolo tša mehutahuta gomme ba ithuta le ka tlhago ya tšona.	i.	Baeti ba hwetša tsebo ye itšego mabapi le bophelo bja diphoofolo.
10. Ka lebaka la botse bja naga, Afrika-Borwa e ba gae ga mahlaku moo e lego gore ba bangwe ba baeti ga ba sa gomela gae.	j.	Ba bangwe ba baeti ba rata Afrika-Borwa gomme ba dula go yona ka boiketlo go ya go ile.

Mokgwa wa go swaya:

D = Dintlha, P = Polelo

D = Dintlha tše šupa (7) tše di tšweleditšwego = meputso ye šupa (7)

P = Polelo = (3) Tšhomišo ya polelo ya maleba = meputso ye meraro (3)

Kabo ya meputso ya polelo:

1. Dintlha tše 1–3: moputso o 1
2. Dintlha tše 4–5: meputso ye 2
3. Dintlha tše 6–7: meputso ye 3

ELA HLOKO:

- **Tlhamego:**
Le ge kakaretšo e se ya hlamega ka mokgwa wa maleba, e swanetše go swaiwa.
- **Palo ya mantšu:**
  - Baswayi ba swanetše go netefatša palo ya mantšu.
  - Ga go kotlo ge molekwa a se a laetša palo ya mantšu, goba ge palo ya mantšu e fošagetše.
  - Ge palo ya mantšu ao a nyakegago e fetile, bala a mahlano ka morago ga fao, gomme ao a šetšego a se elwe hloko.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO YA 3**

- 3.1 A/Basadi. (1)
- 3.2 Pontšho ya setšweletšwa/seswantšho/Polelo ya go jabetša/Difonte tša go fapana/Tirišo ya leswao la makalo/tšhomišo ya maatla a polelo. (e TEE fela) (1)
- 3.3 Mantšhaotlogele.
Lediri+lediri. (2)
- 3.4 O jabeditše bareki ka go ba foraforetša gore ge o reka para e tee ya dieta o hwetša tše pedi *mahala*. (1)
- 3.5 Mmapatši o sekametše ka lehlakoreng le tee ka go kgetholla banna gore ga ba nyakege lebenkeleng la gagwe. (1)
- 3.6 Mmapatši o huetša bareki gore ba se romele motho ka gore ba ka hwetša dieta di fedile. (2)
- 3.7 Balekwa ba tla ntšha boikgopolelo bja go fapana.
Mohlala: Ke maano/sebetša sa mmapatši go goketša bareki.
O ka se tsebe boleng bja setšweletšwa o se wa se swara/O ka se be le bohlatse bja gore boleng bja setšweletšwa ke bja nnete goba bja maleba o se wa se swara/Ke boleng bja fase ka gore o reka se tee ba go fa tše pedi/Ke boleng bja godimo ka gore mmapadtši o re ke tša mabonwa. (2)
[10]

POTŠIŠO YA 4

- 4.1 C/Hlohleletša baithuti go ba le maikarabelo. (1)
- 4.2 Phaahla o laetša a thabile mola Hunadi a aparetšwe ke letšhogo ka go se tsebe boemo bja dipolo tša gagwe/Phaahla le Hunadi šedi ya bona e go selo se tee. Phaahle o thabile mola Hunadi a laetsa go tšhoga. (2)
- 4.3 Go dirišitšwe direto e lego Phaahla le Hunadi go laetša tlhompho. (1)
- 4.4 Karabo ya maleba e tla amogelwa. Mohlala: Na/Naa Hunadi o be o nagana bjang ka dipolo? (1)
- 4.5 Bose e ngwadilwe ka fonte ye kgolo go laetša kgopolokgolo e lego katlego mola mpe e ngwadilwe ka fonte ye nnyane. (1)
- 4.6 O bolela ka mokgwa wa go mo kgothatša/homotša gore a thekge ditho. (2)

- 4.7 Balekwa ba tla tšweletša dikgopolo tša go fapana.
Mohlala: Nnete > O tseba gabotse gore o šomile bjang gare ga ngwaga le
gore o arabile dipotšišo bjang mafelelong a ngwaga.
Kakanyo > Ga a na bonnete bja gore o ngwadile tšona goba aowa. (2)
[10]

POTŠIŠO YA 5

- 5.1 Kholera
Ga re na lona polelong ya Sepedi. (2)
- 5.2 a > lekgokaamanyišala.
wona > kutu ya leamanyišala. (2)
- 5.3 Le laetša/tšweletša maikutlo a lenyatšo. (1)
- 5.4 Tlala > lediri.
Tlala > leina leo le laetšago tlhokego ya dijo. (2)
- 5.5 Mo, moo, mola > le laetša tekatekanyo ya lefelo go ya ka dikgato. (1)
- 5.6 Bang > bangwe.
Nale > na le.
(Le ge molekwa a ka re ga go na tlhakakgolo lefokong la mafelo, a abelwe
meputso) (2)
[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70